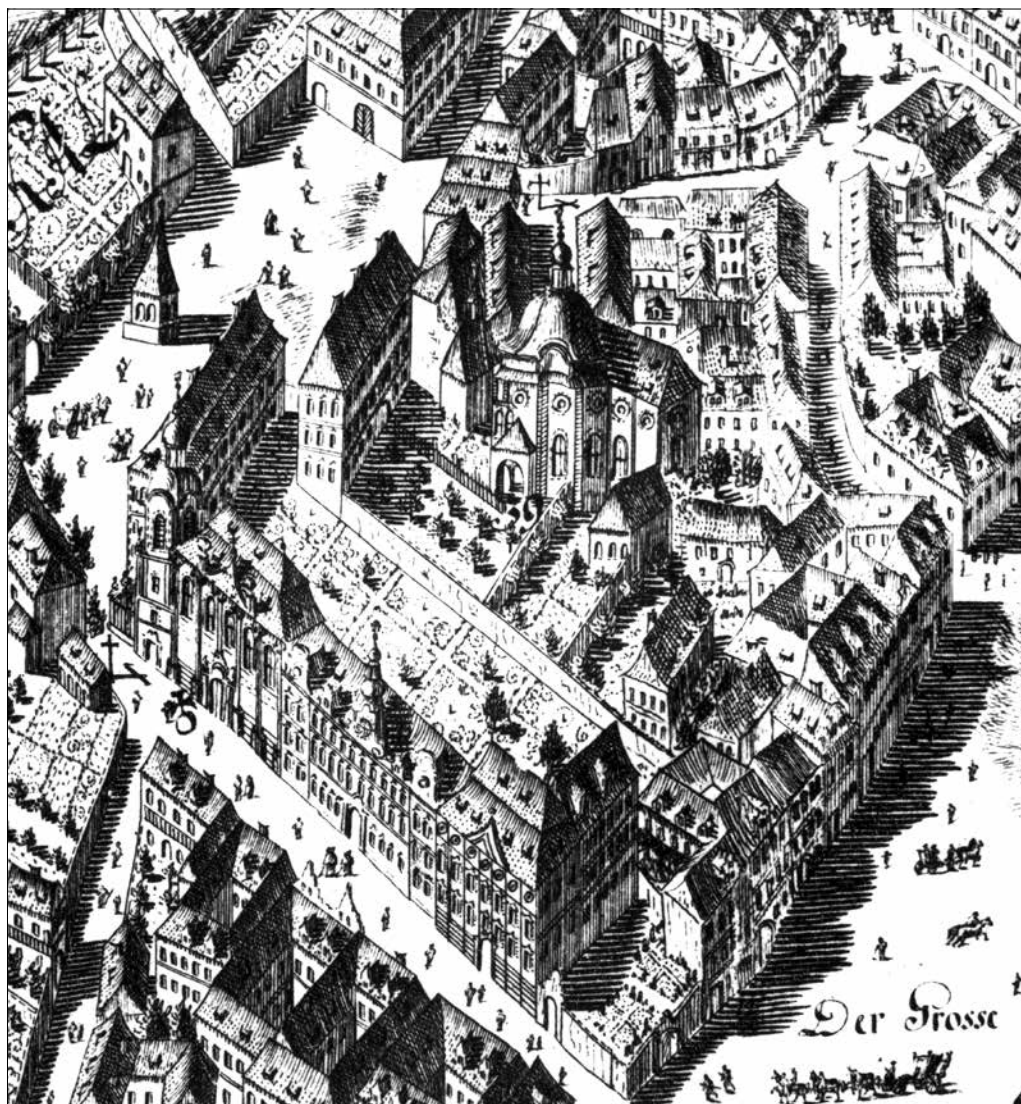

Úprava kostela, jejíž součástí bylo posvěcení dvou oltářů, nebyla asi velkého rozsahu, protože se zřejmě již od poloviny 13. století uvažovalo o další přestavbě, jak na to ukazují vydávané četné odpustky. Již v roce 1256 pražský biskup Mikuláš „*k uctění a milování Božího hrobu*“ svolil k udílení odpustků čtyřicet dní těm, kdo by v den posvěcení zderazského kostela v úctě navštívili klášterní chrám, a dvacet dní těm, kdo by sem přišli na svátek sv. Petra.²⁰ Pro stejné dny udělil v roce 1258 na žádost probošta Zdislava další odpustky biskup Jan III. z Dražic, a vedle toho ještě dvacetidenní odpustky u svátku Stolování sv. Petra a sv. Petra v okovech.²¹ V roce 1260 jej následoval papež Alexandr IV., který zderazskému kostelu, popisovanému

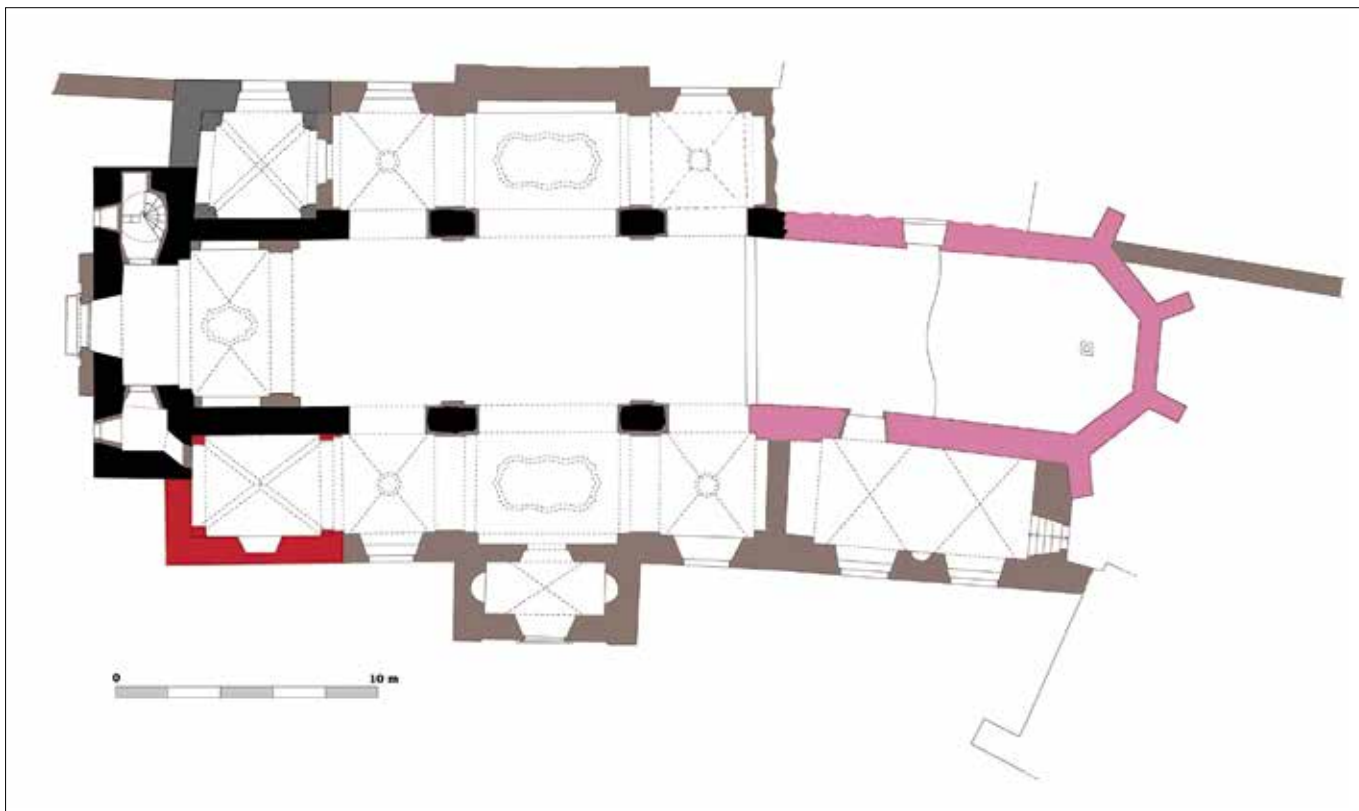
Obr. 2. J. D. Huber 1769: Orto-
grafický plán Prahy v kavalírní
perspektivě – výřez: pohled na
areál bývalého kláštera božehrobců
Na Zderaze. Blok mezi Karlovým
náměstím, ulicí Na Zderaze a Na
Zbořenci je zakreslen od jihový-
chodu, kostel sv. Petra a okolí od
jihozápadu. Josef Daniel Huber,
Wahre Laage Der Königlichen
Haupt und Residentz statt Prag,
1769. Originál: Wien, Österrei-
chische Nationalbibliothek; copy:
Dokumentační fondy NPÚ v Praze,
SMP, PPOP-996-5-714.

²⁰ CDB V/1 (č. 96, s. 171), 17. listopadu 1256: „[...] *Nicholaus, dei gratia Pragensis episcopus* [...]. *Ob reverentiam itaque et amorem Dominici sepulchri ecclesiam Cruciferorum eiusdem sepulchri in Zderaz speciali prerogativa dotare cupientes, in die dedicationis dicte ecclesie XL et in quolibet festo beati Petri apostoli, eiusdem ecclesie patroni, quod sacrosancta mater ecclesia celebrat ter in anno, XX dies omnibus, qui ad ecclesiam memoratam devote humiliterque convenerint, de iniuncta sibi penitencia eorum peccaminum, de quibus vere penitentes fuerint et confessi, singulis annis misericorditer relaxamus.*“

²¹ CDB V/1 (č. 158, s. 250–251), 24. června 1258: „*Iohannes, dei gratia Pragensis episcopus* [...]. *Hinc est, quod nos, quos, licet inmeritis, superni providencia conditoris ad pastoralis extulit sollicitudinis dignitatem, id ipsum specialiter ascribimus dono eius, cuius oculi nostrum aspiciunt imperfectum, et in secula benedicimus nomem eius, qui locum nostre sollicitudini deputatum domo fratrum ordinis Sepulchri dominici benedixit, qui, sicut diximus, ob reverentiam huius sepulchri calcatis mundi illecebris auctori omnium iugiter famulantur. Cum igitur ob amorem eius, cuius signati sunt signo interne caritatis, brachiis ipsum ordinem amplectamur, rogati a dilecto nobis Szdzlao, preposito fratrum dicti ordinis in Zderaz, nostre dyocesis, ut dedicationis ecclesie et sancti Petri ibidem memoria habeatur et ut eadem ecclesia a Christi fidelibus cum devocione et reverencia eo devocius frequentetur, auctoritate beatorum Petri et Pauli apostolorum et beati Adalberti, cuius sedi divina gracia presidemus, omnibus, qui in anniversario dedicationis ipsius devote humiliterque ecclesiam visitaverint supradictam, quadraginta dies et in quolibet festo beati Petri apostoli, videlicet in ipso die sollempni et in Kathedra et in Ad vincula eiusdem, viginti dies eorum peccaminum, de quibus vere penitentes fuerint et confessi, de iniuncta sibi penitencia misericorditer annis singulis relaxamus.*“

Z analýzy světeckého kostela sv. Jakuba Staršího plyne, že byl někdy na konci 12. století postaven jako nezvyklá stavba s jednou lodí a dvouvěžovým průčelím. Jedním z důvodů realizace věžovitého vstupu mohla být velikonoční liturgie, praktikovaná zde nebo poblíž již od počátku existence kláštera, vedoucí později ke vzniku přiložených kaplí, tedy v místě alespoň prostorově napodobujícím umístění Kristova hrobu v západní části chrámu Božího hrobu v Jeruzalémě. Pokud místem uctívání Božího hrobu byla jižní z kaplí, postavená někdy před koncem 13. století, pak tento účel prozrazovaly jen její přibližná centrální podoba a západní umístění, protože se její architektonické vybavení jinak vůbec nelišilo od tehdy běžné české stavební produkce.⁸⁰ Její poloha sice odpovídá podvěžní kapli miechówského kostela, ta je však výrazně mladší. Možná však tato dispozice odrážela ustálenější řešení, protože i ve vratislavské katedrále byl při velkopátečním obřadu *Depositio crucis* ukládán kříž v kapli sv. Barbory zřízené v jihozápadní věži (LEWAŃSKI 1981, 47).

Jak mohla neobvyklá dispozice světeckého kostela být ovlivněna zderazským chrámem, u něhož asi nelze dvouvěžové průčelí předpokládat, nelze bohužel za dosavadních znalostí vůbec odhadnout. Vzájemné rozdíly mohly být u obou těchto kostelů výrazně větší než jejich shody. Existenci západního chóru zderazského kostela by tak dnes mohl prokázat jedině archeologický průzkum, který má šanci na vyřešení této otázky i proto, že místo po severní polovině barokního chrámu sv. Petra a Pavla je dnes nezastavěné (nachází se zde zadní dvůr Českého vysokého učení technického, čp. 293/II). Je však třeba také uvést informace, které západní chór spíše nepodporují. Historik Jaroslav Schaller v části svého díla o topografii Prahy, věnované Novému Městu a vydané v roce 1797, otiskl údajnou středověkou podobu zderazského chrámu, zobrazeného od severozápadu (obr. 17; SCHALLER 1797, tab. 2, za s. 112). Věrohodnost vyobrazení nelze ověřit, i když je samozřejmě možné, že bylo zhotoveno podle středověké předlohy, například iluminace v rukopise klášterního původu. Vyobrazení s řadou věžiček mezi štítky nad trojlodím a presbytářem ukazuje fortifikovanou stavbu, element jistě nutný u stavby stojící před založením Nového Města pražského v neopevněné oblasti. Kvůli tomu se také klášter stával častým cílem

Obr. 16. Světcec, kostel sv. Jakuba Většího. Přízemí kostela bývalé ženské řehole kláštera kanovníků Božího hrobu. Rekonstrukce stavu z poloviny 15. století.

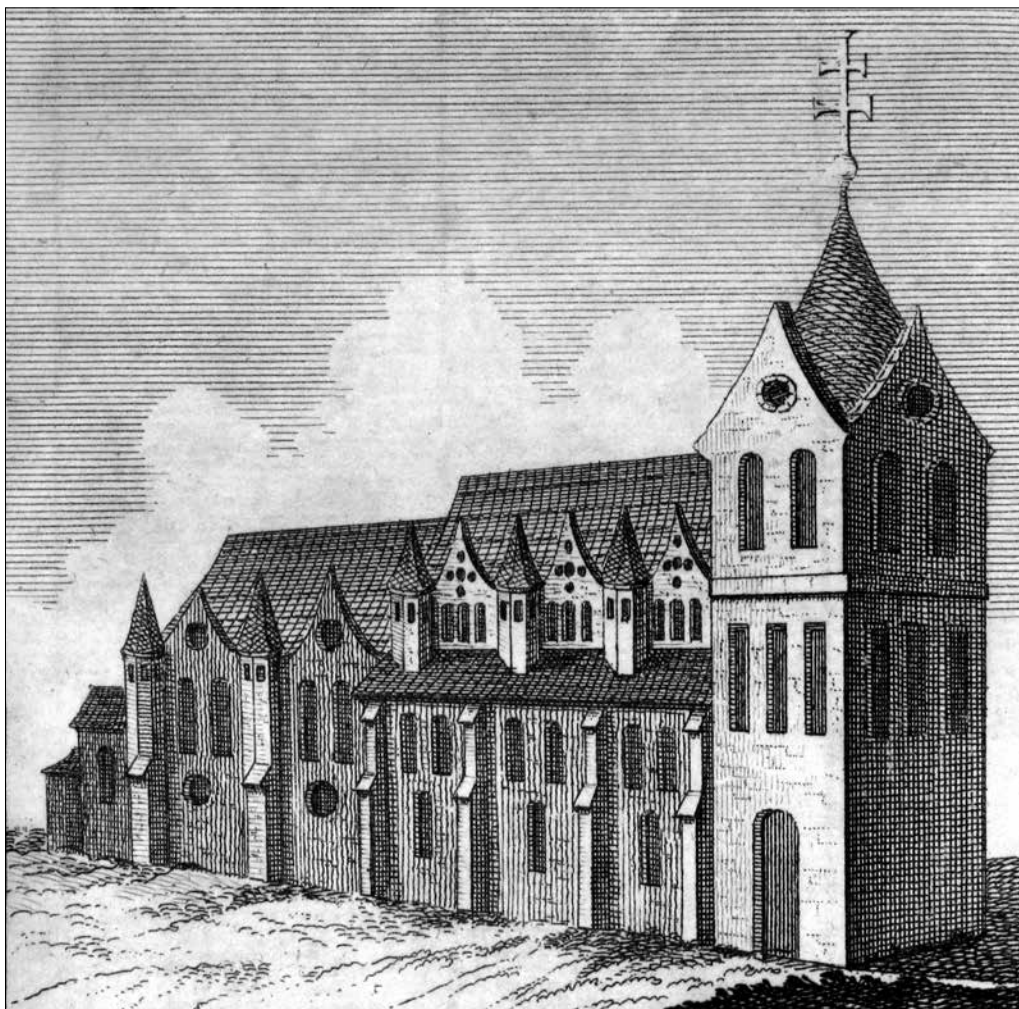
Černě a šedě – pozdně románské, **červeně** – raně gotické, **růžově** – vrcholně gotické, **hnědě** – barokní konstrukce (převzato z HLAVENKA/SÝKORA/VELÍMSKÝ 2008, 284–285).

vstupovalo v severozápadním rohu lodě, tedy stejně jako v chrámu v Miechowie. Protože ale kromě samotné vstupní prostory dnes není dochováno z této předpokládané západní části konventu nic, bude potřeba dalších průzkumů na zodpovězení otázky stavební podoby této části kláštera, která zřejmě prošla složitějším vývojem.

⁸⁰ Zda byla tato kaple skutečně užívána jako místo ke zřizování Božího hrobu, by pomohl zodpovědět případný nález výmalby, pokud by zobrazoval pašijové výjevy či scény s nimi spojené.

přepadení a ničení, jako údajně v roce 1278 nebo v roce 1313, kdy v jeho okolí pálil domy Jan Lucemburský (FRB IV, s. 253). Zaujme i mohutné, ale nevysoké západní stavení věžovité podoby, které nijak nenaplnuje představu západního chóru. Pokud skutečně dosahovalo takové šíře, jak je zobrazeno, tedy v rozsahu celého trojlodí, pak šlo asi o westwerk, což by existenci sakrálního prostoru s oltářem Božího hrobu nevyklučovalo. Ovšem stejně tak je možné, že velikost objektu je na vyobrazení přehnaná a že šlo o západní věž běžné podoby. Byla by to však spíše forma výjimečná, protože dvouvěžové průčelí světeckého kostela je mezi božehrobskými kostely výjimkou. Ani u chrámu v Miechowie, ani v Denkendorfu věže při západním průčelí původně nestály.⁸¹ Věrohodnost rytiny označující údajně zderazský kostel, známé jen v barokní podobě, je za těchto okolností dochování velice nízká, a nelze tedy na jejím základě přijímat žádné závěry. Pokud by se však zakládala na autentickém vyobrazení, stavěl by tento dokument výše vyslovenou domněnku o západním chóru do nejistoty.

Obr. 17. Údajná podoba klášterního kostela sv. Petra bývalého kláštera kanovníků Božího hrobu Na Zderaze na Novém Městě pražském (převzato z SCHALLER 1797, tab. 2).

Liturgie pražského chrámu božehrobců

Zvláštností pražského chrámu božehrobců byla také jeho liturgie. I když byl zderazský klášter za husitských válek prakticky zcela zničen, dochoval se dodnes jeho bohatý listinný archiv a husitské války nepochybně přežily i některé liturgické knihy. Ačkoli i ty byly postupem času nahrazeny novějšími agendami, šťastně se dochoval jeden rukopis, uložený dnes ve vratslavské univerzitní knihovně pod signaturou I Q 175, který podle vlastnického nápisu patřil v 16. století klášteru božehrobců ve slezské Nise.⁸² Před husitskými válkami byl niský řeholní dům podří-

⁸¹ V Miechowie byla věž k jihozápadnímu rohu kostela dostavěna až kolem roku 1311, a to v době, kdy klášter dočasně božehrobcům nepatřil (PENCÁKOWSKI 1991).

⁸² Biblioteka Uniwersytecka w Wrocławiu, I Q 175 (dále I Q 175). Rukopis je označen vlastnickým nápisem: „*Conventus Cruciferorum duplici Cruce Nissensis*“. Jeho podrobnou analýzu publikoval SCHÖNFELDER v roce 1911, zabýval se jím také KLAPPER (1923), jenž na jeho základě vypracoval hypotézu předpokládající vznik *Visitatio sepulchri* v Jeruzalémě dlouho